

Què serà de la filosofia en el segle XXI?

És normal que el fet de trobar-nos no sols a les acaballes d'un segle, sinó també d'un mil·lenni, ens provoque reflexions escatològiques diverses; també la filosofia pot ser objecte d'aquest tipus de reflexions que poden ben bé acompanyar un estudi sobre el que ha fet (i continua fent) la filosofia a la segona meitat del segle XX.

Preveure el futur consisteix fonamentalment a crear ficcions (podríem parlar d'una filosofia-ficció?) o en el millor dels casos utopies. En aquestes ratlles intentaré donar solta a la imaginació per a ficcionar, utopiar, predir, desitjar i lamentar. Però estic segur que si hagués de parlar del passat podria utilitzar els mateixos infinitius que acabe d'utilitzar, perquè en el fons la filosofia és desig, lament, utopia, ficció...

No crec, doncs, que canvie massa la situació interna de la filosofia mentre hom puga subscriure el famós començament del pròleg a la primera edició de la *Crítica de la raó pura*: «La raó humana té el singular destí, en algun dels seus camps de coneixement, de trobar-se acorralada per qüestions que no pot rebutjar perquè són plantejades per la naturalesa mateixa de la raó, però a les quals tampoc no pot respondre per sobrepassar totes les seves facultats.» (A VII). Espere i desitge que en el segle XXI aquest text siga tan subscrible com ho era el 1781 quan el va publicar Kant, com ho és avui i, si m'obligueu, com ho ha estat en tota la

història de la humanitat. El segle XXI els homes seguirem, i malament si no ho féssim, plantejant problemes tan inevitables com insolubles i intentant buscar camins de solució, mètodes de pensament i recerca per a qüestions que, com ha dit Wittgenstein (*Tractatus*, pròleg, p. 65), tracten de «traçar un límit al pensament», però «per a traçar un límit al pensament hauríem de poder pensar els dos costats d'aquest límit (és a dir, hauríem de poder pensar el que no es pot pensar)».

Al marge d'aquestes generalitats, però, que convenia recordar ja que constitueixen, al meu parer (i, per què no dir-ho?, jo crec que al parer de tothom), la raó fonamental de ser d'allò que anomenem el pensament filosòfic, hom pot detectar certes coses que estan canviant en la manera com abordem els problemes, certes especificitats que fan que aquella exigència de la raó que denunciava Kant es materialitze en els moments històrics presents i futurs de manera diferent. Potser l'anomenat «tomb lingüístic» de mitjan segle ha tocat sostre; sens dubte ha estat productiu, però el tomb lingüístic és fruit d'un fenomen de la modernitat que ha tingut un període força creador des de la fi del XIX fins ara: l'epistemologització de la filosofia. Aquest període podria ser substituït pel «tomb informàtic», que convertirà la filosofia (aquesta filosofia) en epistemologia de l'enginyeria. Aquesta superació/consumació del tomb lingüístic comporta un canvi d'objecte: dels llenguatges humans (naturals o científics) es passa al llenguatge de les màquines, i de la intel·ligència natural a l'anomenada intel·ligència artificial.

Naturalment que el problema no rau en el fet que s'òbri-guen nous horitzons a la investigació epistemològica; el problema, com sempre en filosofia, és el dogmatisme, en aquest cas el reductivisme: l'estudi del coneixement humà *es redueix* a la construcció de models artificials que permeten a les màquines simular el comportament intel·ligent humà. És aquest reductivisme el que podria comportar el risc de la pèrdua d'altres funcions de la raó que ens llegaren els grecs.

Aquesta tendència consumaria un procés d'americanització d'Europa, en el qual estem immersos i que és difícilment evitable. Afortunadament, però, en filosofia les tesis generen sempre llurs negacions, i això en virtut d'un principi essencial al pensament crític: tot dogma, siga metodològic, epistèmic, ètic, ontològic, etc., porta en ell mateix els gèrmens de la seua destrucció. Solien dir els dogmàtics que tot bon principiant ha de ser escèptic, però que tot escèptic no passa de ser un principiant; això és cert, al meu parer, però amb un important afegitó: la filosofia seriosa està sempre començant i per això tot filòsof ha de ser escèptic. Diu Joan Fuster: «Els escèptics són sempre —i per definició— persones raonables: enraonades. Es posen cautelosament al costat de la raó, i per això solen tenir raó. O dit d'una altra manera: dubten, i encerten.» (*Diccionari per a ociosos*, 1978, p. 41).

Al segle XX l'epistemologia ha estat, si més no, un camp fecund d'investigació filosòfica; les revolucions científiques de la primera de segle ho exigien, com ho van exigir al seu temps les revolucions científiques de Galileu i Newton. Ara, però, les ciències teòriques estan estabilitzades: la matemàtica i les ciències del món natural no plantegen problemes de fonaments; els problemes giren més al voltant dels avenços tecnològics.

Però les noves tecnologies plantegen problemes més greus que el que acabe d'anomenar «tomb informàtic». El problema de fons de la revolució tecnològica o científicotècnica, com se sol anomenar, és un problema ètic i social. És per això que renaix amb força el discurs ètic. Les revolucions socials a l'Europa de la primera del segle XX provocaren una llarga i embullada reflexió de filosofia política; l'ètica va quedar relegada a un capítol de conclusions de la filosofia política, ja que s'entenia que el problema fonamental de l'ètica era una justa organització de la societat. Pense que els avenços tecnològics han invertit el problema: el discurs ètic s'està convertint en guia del discurs polític.

El materialisme històric, que ha dominat bona part del

pensament occidental del segle XX és ja avui obsolet com a dogma metodològic. Tanmateix, al meu parer, ha donat una lliçó d'humilitat a la filosofia: el pensament filosòfic no dirigeix la societat, com hauria volgut creure la tradició platonicocristiana (i fins i tot l'inici de la modernitat), sinó que és una resposta teòrica, ja que la naturalesa humana gaudeix d'una demanda natural d'especulació, de teorització, sense límits, als problemes que la complexa evolució de la societat presenta. Hume va dir que la raó és i ha de ser esclava de les passions. Hom podria dir readaptant la coneguda tesi de Hume que el pensament filosòfic és i ha de ser esclau de les passions de la societat. I les passions socials són epistemològiques en moments específics en els quals el coneixement humà necessita una reflexió sobre ell mateix; aquests són moments més aristocràtics i la raó humana necessita reflexionar sobre el seu quefer per tal de repensar els seus límits i jutjar la validesa de la seua tasca; però tret d'aquests casos esporàdics, les passions socials són ètiques, són un clam de llibertat i de felicitat. I per aquí va i anirà el discurs filosòfic de l'esdevenidor immediat.

Ara com ara la filosofia no és morta

Tornant als inicials plantejaments escatològics: com viurà la filosofia a la societat futura? Ara com ara la filosofia no és morta malgrat els cants d'òbit que hem escoltat al llarg del segle XX des de les posicions més variades. Hom pot dir que el segle XX ha estat tan ric en investigació/creació filosòfica com qualsevol altre dels segles de la modernitat, ric en epistemologia, ontologia, filosofia social i política, sense oblidar la lògica, que és una sòlida construcció del nostre segle. I tota aquesta investigació té lloc dins dels paràmetres de la modernitat. L'anomenada postmodernitat no passa de ser, en filosofia, un producte dels *mass media*.

Viurà la filosofia esclavitzada als *mass media*? No hi haurà més relació de la filosofia i la societat civil que els imperatius de la conformació mercantil de les passions de les masses cultes? En aquest cas el pensament filosòfic, epistemo-

lògic, ètic o estètic, no passaria de ser un entreteniment per a ociosos. La interrelació filosofia-societat, és a dir, filosofia-ciència, filosofia-art, filosofia-ensenyament, filosofia-activitat política, etc., serà, i ja és, una qüestió fonamental. L'estatu quo vigent des dels inicis de la modernitat fa aigües, com si els diversos quefers de la societat civil volguessen emancipar-se de la tutela filosòfica. Tanmateix, la filosofia, des de la proposta de Kant «sapere aude», ha renunciat a la seua funció tutelar medieval per convertir-se en una exigència que cadascú pense per ell mateix i s'allibere de tot tipus de tirania.

La seua funció en la «paideia» de la «polis»

En aquest ordre de problemes podem preguntar-nos: tindrà alguna cosa a dir i fer el pensament filosòfic en la *paideia* del ciutadà de la societat civil de les properes dècades? El destí de la filosofia en l'organització social del saber i de la seua transmissió no és una qüestió menor, i no tant per la filosofia mateix, la colpidora insistència de la qual és inevitable a menys que la humanitat sofresca un procés irreversible de robotització (hi ha suficient literatura-ficció pel que fa al cas), com per la responsabilitat que la societat d'avui té sobre el disseny (mai no demiúrgic, afortunadament) de la societat que ens ve a sobre. La qüestió està a debat des de fa molts anys: tot just a Catalunya, pels anys seixanta, Sacristán va plantejar des d'una perspectiva purament epistemològica «el lloc de la filosofia en els estudis superiors» (1968). Avui la qüestió ha traspassat les barreres epistemològiques i està situada en una perspectiva més a prop de la Grècia clàssica: quina serà la funció de la filosofia en la *paideia* de la *polis*? La qüestió està avui oberta i hem de dir que hi ha societats, com l'anglesa i l'americana, que assagen d'introduir-la en el disseny d'ensenyament, i d'altres societats, que engegades per la falsa creença que la filosofia és la seua història i una història de filosofemes que segons la perspectiva des de la qual es miren poden esdevenir una col·lecció de disbarats, tracten de menystenir-la en

l'educació de la *polis*. Augure que aquest serà un tema a debatre llargament i podrem continuar matant Sòcrates a bastonades de cec. Però Sòcrates sempre viurà; si morís... no voldria viure en una societat on Sòcrates estigués definitivament mort!

Josep Lluís Blasco

La nau del coneixement

Edició a cura
de Jesús Alcolea i Xavier Sierra

editorial afers
Catarroja – Barcelona – Palma
2004

Director de la col·lecció
Agustí Colomines i Companys

És rigorosament prohibida, sense l'autorització escrita dels titulars del «copyright», sota les sancions establertes a la llei, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic i la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec públics.

primera edició: març 2004
© hereus de Josep Lluís Blasco Estellés
© de les traduccions: Vicent Baggetto
© d'aquesta edició: Editorial Afers
apartat de correus 267
46470 Catarroja (País Valencià)
e-mail: afers@provicom.com
<http://www.provicom.com/afers>
disseny de la col·lecció: Rosa Muñoz
fotografia de la solapa: Empar Saràbia
imprès: Impremta Palàcios
Sueca (País Valencià)
ISBN: 84-95916-23-1
ISBN: 84-370-5903-8
dipòsit legal: V-1356-2004

Índex

Presentació	9
Nota editorial	13
Un jove filòsof analític	15
La recepció de la filosofia analítica a Espanya	17
Anàlisi categorial	33
Identificació d'individus	47
<i>Lògica materialista</i> de Galvano della Volpe	63
Lectures	75
Descartes i el fonamentisme epistemològic	77
Els límits de l'empirisme. A propòsit de Kant i de Russell	96
Solipsisme i transcendentalitat en el <i>Tractatus</i>	113
La teoria del coneixement en el <i>Tractatus</i>	124
El positivisme lògic	138
Wittgenstein: filosofia del llenguatge	159
Compromís òntic i relativitat ontològica	173
El sentit de l'ontologia en W. V. O. Quine	191
La nova epistemologia	203
Epistemologia empirista sense dogmes	205
Reflexions sobre el problema de la veritat	214
El sentit de l'epistemologia conceptual	225
Problemes epistemològics dels condicionants pre-lingüístics	240

T. S. Kuhn. Lògica o sociologia de la investigació científica?	261
Ciència i racionalitat	270
Mètode analític i transcendentalitat.....	275
Entre la raó teòrica i la raó pràctica	293
Joan Fuster i la Il·lustració	295
Reflexions crítiques sobre alguns problemes epistemològics del materialisme dialèctic	303
La llibertat de la raó	311
Poder, estat i identitat a la societat global	334
Epíleg: el futur de la filosofia	355
Què serà de la filosofia en el segle XXI?	357
Sir Karl R. Popper	363
Bibliografia de Josep Lluís Blasco Estellés	367
Referències bibliogràfiques	379
Índex onomàstic	395
Índex	399